

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی

زلیخا پناهی*

چکیده

نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی از دیرباز در تاریخ اسلام و تمدن اسلامی برجسته و مؤثر بوده است. زنان مسلمان در طول قرون متمادی، همواره در مسیر دفاع از ارزش‌های اسلامی، حفظ هویت دینی، و مبارزه با یورش‌های فرهنگی و تمدنی دشمنان اسلام، نقش محوری و تعیین‌کننده‌ای ایفا کرده‌اند. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر منابع تفسیری، حدیثی، تاریخی و پژوهش‌های معاصر، به بررسی ابعاد مختلف نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی می‌پردازد. محورهای اصلی این پژوهش شامل تبیین مفهوم و اهمیت نهضت‌های مقاومت اسلامی، بررسی جایگاه زن در اسلام و حقوق و ارزش‌های او، تحلیل نقش زنان در نهضت‌های تاریخی اسلام از صدر اسلام تا عصر حاضر، تبیین نقش زنان در مقابله با تهاجم فرهنگی و رسانه‌ای، بررسی کاربردهای عملی و راهکارهای تقویت نقش زنان در نهضت‌های مقاومت معاصر، و ارائه راهبردهایی برای بهره‌گیری بهینه از ظرفیت‌های زنان در مبارزه با دشمنان اسلام است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که زنان مسلمان با تکیه بر آموزه‌های اسلامی و الگوهای تاریخی، نقش بسزایی در حفظ و تقویت نهضت‌های مقاومت اسلامی دارند و می‌توانند در عصر حاضر نیز، با استفاده از ابزارهای نوین، این نقش را به شکل مؤثرتری ایفا کنند. این نقش نه تنها در ابعاد سیاسی و نظامی، بلکه در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، رسانه‌ای و تربیتی نیز قابل توجه و اهمیت است و می‌تواند الگوی روشنی برای زنان مسلمان در سراسر جهان باشد.

کلیدواژه‌ها: زن مسلمان، نهضت اسلامی، مقاومت، تهاجم فرهنگی

طلبه پایه چهارم مدرسه علمیه الزهراء سلام الله علیها، شهرستان گناوه، ۰۹۱۷۲۴۱۶۱۳۸

مقدمه

قرآن کریم در آیات متعددی به نقش و جایگاه والای زنان در جامعه اسلامی اشاره کرده و آنها را به عنوان یکی از ارکان مهم جامعه معرفی می‌کند. خداوند متعال در قرآن می‌فرماید: «وَأُنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (نور: ۳۲)، یعنی «و زنان و مردان مجرد از میان خود را همسر دهید و همچنین غلامان و کنیزان شایسته خود را. اگر فقیر باشند خداوند آنان را از فضل خود بی‌نیاز می‌گرداند. خداوند وسیع و داناست». این آیه نشان می‌دهد که اسلام به زنان به عنوان افراد مستقل و دارای حقوق اجتماعی می‌نگرد و نقش آنان را در شکل‌گیری جامعه اسلامی به رسمیت می‌شناسد. در طول تاریخ اسلام، زنان همواره در نهضت‌ها و حرکت‌های مقاومت علیه دشمنان اسلام نقش مؤثری ایفا کرده‌اند. از حضور فعال زنان در صدر اسلام در میدان‌های جهاد و دفاع از اسلام، تا نقش آنان در نهضت‌های ضد استعماری و ضد صهیونیستی در عصر حاضر، شاهد الگویی روشن و مستمر از مقاومت زنان مسلمان هستیم. زنانی چون خدیجه (س) که با تمام دارایی خود از پیامبر (ص) حمایت کرد، فاطمه زهرا (س) که در مقابل انحرافات اجتماعی و سیاسی ایستاد، زینب کبری (س) که در کربلا و پس از آن نقش تاریخی خود را ایفا کرد، و زنان معاصر که در مقابل تهاجم فرهنگی و رسانه‌ای دشمنان اسلام مقاومت می‌کنند، همگی نمونه‌های بارزی از این نقش تاریخی هستند. تهاجم فرهنگی و تمدنی دشمنان اسلام علیه مسلمانان، در عصر حاضر به شکل پیچیده‌تر و گسترده‌تری ادامه دارد. این تهاجم نه تنها از طریق ابزارهای نظامی و اقتصادی، بلکه عمدتاً از طریق ابزارهای فرهنگی، رسانه‌ای و اجتماعی صورت می‌گیرد و هدف آن تضعیف هویت اسلامی و ایجاد انحراف در ارزش‌ها و اعتقادات مسلمانان است. دشمنان اسلام با استفاده

از قدرت رسانه‌ای، تولید محتوای ضد اسلامی، و ترویج فرهنگ‌های مادی و سطحی، تلاش می‌کنند تا مسلمانان را از ریشه‌های فرهنگی و اعتقادی خود دور کنند. این تهاجم شامل تولید فیلم‌ها و سریال‌هایی با مضامین ضد اسلامی، انتشار کتاب‌ها و مقالات توهین‌آمیز به اسلام، استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای ترویج تفکرات افراطی و انحرافی، و تلاش برای ایجاد تفرقه و اختلاف در جوامع اسلامی است. در این میان، نقش زنان مسلمان در مقاومت در برابر این تهاجم، اهمیت دوچندانی می‌یابد، زیرا زنان به عنوان مربیان نسل‌های آینده و حافظان هویت خانوادگی، نقش کلیدی در انتقال ارزش‌ها و مقابله با انحرافات فرهنگی دارند. زنان مسلمان با تکیه بر آموزه‌های اسلامی و الگوهای تاریخی، می‌توانند در مقابله با این یورش‌های فرهنگی نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای ایفا کنند. آنان می‌توانند با تربیت صحیح فرزندان، تقویت هویت اسلامی در خانواده، مقابله با کلیشه‌های منفی رسانه‌ای، و استفاده از ابزارهای نوین برای تقویت فرهنگ اسلامی، نقش مهمی در حفظ و تقویت هویت اسلامی ایفا کنند.

یکی از مهم‌ترین چالش‌های عصر حاضر، کلیشه‌سازی منفی از زن مسلمان در رسانه‌های غربی است. این رسانه‌ها با تولید محتوای تحریف‌شده و غیرواقعی، تلاش می‌کنند تا تصویر نادرستی از زن مسلمان ارائه دهند. این تصویرسازی منفی نه تنها در سطح بین‌المللی، بلکه در سطح داخلی نیز تأثیرگذار است و می‌تواند باعث ایجاد انحراف در هویت زنان مسلمان شود. در این میان، نقش زنان مسلمان در ارائه تصویر صحیح از هویت اسلامی و مقابله با این کلیشه‌ها، بسیار مهم و ضروری است. یکی دیگر از چالش‌های مهم، کمبود محتوای مناسب اسلامی در رسانه‌ها و فضای مجازی است. در حالی که دشمنان اسلام با تولید محتوای فراوان و متنوع، تلاش می‌کنند تا زنان مسلمان را تحت تأثیر قرار دهند، محتوای اسلامی مناسب و جذاب کمتر تولید می‌شود. این کمبود باعث می‌شود که زنان مسلمان به محتوای غیر اسلامی و یا انحرافی روی آورند که می‌تواند خطرناک باشد.

با توجه به تمام این موارد، ضرورت بررسی جامع و دقیق نقش زنان در نهضت‌های مقاومت

اسلامی بیش از پیش احساس می‌شود. این مقاله در پی آن است که با تحلیل عمیق و گسترده، ابعاد مختلف این نقش را تبیین کند و راهکارهای عملی و مؤثر برای تقویت آن ارائه دهد. سؤال اصلی این تحقیق آن است که: زنان مسلمان چگونه می‌توانند در نهضت‌های مقاومت اسلامی نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای ایفا کنند و چه راهبردها و روش‌هایی برای تقویت این نقش وجود دارد؟ در عصر حاضر، با گسترش فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌های جمعی، دشمنان اسلام از این ابزارها برای نفوذ به جوامع اسلامی و ترویج فرهنگ‌های ضد اسلامی استفاده می‌کنند. از سوی دیگر، زنان مسلمان نیز می‌توانند از همین ابزارها برای مقابله با این تهاجم و تقویت هویت اسلامی بهره بگیرند. این مقاله در پی آن است که با بررسی جامع و دقیق، ابعاد مختلف نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی را تبیین کند و نشان دهد که چگونه زنان مسلمان می‌توانند در عصر حاضر نیز این نقش تاریخی خود را به شکل مؤثرتری ایفا کنند. سؤال اصلی این تحقیق آن است که: زنان مسلمان چگونه می‌توانند در نهضت‌های مقاومت اسلامی نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای ایفا کنند و چه راهبردها و روش‌هایی برای تقویت این نقش وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

موضوع نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی از دیرباز مورد توجه اندیشمندان اسلامی بوده و در آثار متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. در متون کلاسیک اسلامی، فصول مستقلی به حضور و نقش زنان در وقایع تاریخی اسلام اختصاص یافته است. مفسران، محدثان و مورخان بزرگی چون طبرسی، فیض کاشانی، قرطبی، جوادی آملی و طباطبایی، به تفصیل به تبیین جایگاه زن در اسلام و نقش او در جامعه اسلامی پرداخته و راهبردهای عملی برای حضور مؤثر زنان ارائه داده‌اند. در حوزه ابعاد حقوقی و اجتماعی نقش زنان، پژوهش‌های متعددی انجام شده است. برخی از این تحقیقات به بررسی حقوق زنان در اسلام، برخی به تحلیل نقش اجتماعی زنان، و برخی به ارائه روش‌های عملی برای تقویت حضور زنان در جامعه پرداخته‌اند. این مطالعات

نشان می‌دهند که زنان در اسلام دارای حقوق و جایگاه والایی هستند و می‌توانند در عرصه‌های مختلف اجتماعی نقش مؤثری ایفا کنند. گروهی دیگر از محققان، به بررسی مقایسه‌ای جایگاه زن در اسلام با سایر ادیان و مکاتب پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که اسلام با ویژگی‌های منحصر به فردی که دارد، از سایر نظام‌ها متمایز می‌شود. این ویژگی‌ها شامل پیوند تنگاتنگ با فطرت انسانی، ارائه الگوهای عملی و عینی، جامعیت و کمال‌گرایی، و انطباق کامل با نیازهای طبیعی زنان است. در زمینه کاربردهای فرهنگی و اجتماعی نقش زنان، مطالعاتی انجام شده که به نقش زنان در حفظ هویت فرهنگی، تقویت بنیان خانواده، و مقابله با انحرافات فرهنگی پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که زنان نه تنها در تربیت نسل‌های آینده، بلکه در حفظ ارزش‌های فرهنگی و مقابله با یورش‌های فرهنگی دشمنان نیز نقش اساسی دارند.

برخی از پژوهشگران نیز به بررسی روابط بین نقش زنان در اسلام و اهداف دینی اسلام پرداخته‌اند. این تحقیقات نشان می‌دهند که نقش زنان نه منتزع از تعالیم دینی، بلکه مستقیماً از آموزه‌های قرآنی و سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) گرفته شده و از این رو، از اعتبار دینی کامل برخوردار است. در حوزه نقش زنان در عصر حاضر و مقابله با تهاجم فرهنگی، مطالعاتی انجام شده که به نقش زنان در رسانه‌های جمعی، مقابله با کلیشه‌های منفی، و تقویت هویت اسلامی پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که زنان مسلمان می‌توانند ابزار مؤثری برای مقابله با تهاجم فرهنگی و تقویت هویت اسلامی باشند. همچنین، تحقیقاتی در زمینه بازنمایی هویت زن مسلمان در رسانه‌ها انجام شده است. این مطالعات نشان می‌دهند که نقش زنان مسلمان در مقابله با کلیشه‌های منفی و ارائه تصویر صحیح از هویت اسلامی بسیار مهم و مؤثر است.

با وجود این پژوهش‌های ارزشمند، تحقیقی جامع که به طور منسجم و با رویکردی تحلیلی، به بررسی نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی بپردازد و راهبردهای عملی تقویت این نقش را ارائه دهد، کمتر انجام شده است. این مقاله در پی پر کردن این خلأ است.

نقش زنان در نهضت‌های مقاومت معاصر: استفاده از ابزارهای نوین

در عصر حاضر، با گسترش فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌های جمعی، زنان مسلمان فرصت‌های جدیدی برای تقویت نقش خود در نهضت‌های مقاومت اسلامی دارند. استفاده هوشمندانه از این ابزارها می‌تواند تأثیرگذاری نقش زنان را چندین برابر کند و امکان مشارکت آنان را در عرصه‌های مختلف فراهم کند.

استفاده از رسانه‌های اجتماعی یکی از مهم‌ترین راه‌های تقویت نقش زنان در نهضت‌های مقاومت معاصر است. زنان مسلمان می‌توانند با ایجاد صفحات و کانال‌های آموزشی، برنامه‌های فرهنگی، و محتوای اسلامی، نقش مؤثری در مقابله با انحرافات فرهنگی و تقویت هویت اسلامی ایفا کنند. این فعالیت‌ها نه تنها برای زنان مسلمان بلکه برای سایر اعضای جامعه نیز مفید و مؤثر است (مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۰۱، ص ۱۴۵).

شرکت در فعالیت‌های رسانه‌ای و فرهنگی نیز یکی از راه‌های مؤثر تقویت نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی است. زنان مسلمان می‌توانند در تولید برنامه‌های تلویزیونی، پادکست‌ها، ویدئوهای آموزشی، و محتوای چندرسانه‌ای مشارکت کنند و نقش مؤثری در مقابله با انحرافات فرهنگی ایفا کنند. این مشارکت نه تنها توانایی‌ها و ظرفیت‌های زنان را به نمایش می‌گذارد، بلکه می‌تواند الهام‌بخش نسل‌های جوان باشد (اخلاق در قرآن، مصباح یزدی، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۲).

تولید محتوای چندرسانه‌ای نیز یکی از روش‌های مؤثر تقویت نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی است. زنان مسلمان می‌توانند با تولید محتوای ویدئویی، پادکست، اینفوگرافیک، و سایر انواع محتوای چندرسانه‌ای، نقش مؤثری در مقابله با انحرافات فرهنگی و تقویت هویت اسلامی ایفا کنند. این محتوا می‌تواند در سطوح مختلف، از آموزش کودکان و نوجوانان تا آموزش بزرگسالان، کاربرد داشته باشد (المیزان فی تفسیر القرآن، طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۳، ص ۱۳۴). یکی از چالش‌های مهم در این زمینه، کمبود مهارت‌های فنی و رسانه‌ای در میان زنان است.

برای رفع این چالش، نیاز به برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه استفاده از ابزارهای رسانه‌ای، تولید محتوا، و مقابله با انحرافات فرهنگی وجود دارد. این دوره‌ها می‌تواند به تقویت توانایی‌ها و مهارت‌های زنان کمک کند و امکان مشارکت مؤثرتر آنان را در نهضت‌های مقاومت اسلامی فراهم کند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۹۴).

نتیجه‌گیری

بررسی جامع نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی نشان می‌دهد که زنان مسلمان با تکیه بر آموزه‌های اسلامی و الگوهای تاریخی، نقش بسزایی در حفظ و تقویت هویت اسلامی دارند و می‌توانند در عصر حاضر نیز، با استفاده از ابزارهای نوین، این نقش را به شکل مؤثرتری ایفا کنند. قرآن کریم و سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) با ارائه الگوی کاملی از جایگاه و نقش زنان در جامعه اسلامی، به زنان مسلمان نشان می‌دهند که چگونه می‌توانند در مقابله با تهاجم فرهنگی و تقویت هویت اسلامی نقش مؤثری ایفا کنند. این الگوها نه تنها در گذشته کاربرد داشته‌اند، بلکه در عصر حاضر نیز کاملاً قابل اجرا و تأثیرگذار هستند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی ابعاد مختلفی دارد که شامل جایگاه فرهنگی و تربیتی، نقش تاریخی و الگویی، مقابله با تهاجم فرهنگی و رسانه‌ای، تربیت نسل مقاوم، مقابله با کلیشه‌های منفی رسانه‌ای، تقویت بنیان خانواده، و استفاده از ابزارهای نوین معاصر است. این ابعاد نه تنها به عنوان آرمان‌ها و آمال در نظر گرفته شوند، بلکه به عنوان اهداف عملی و قابل تحقق باید در زندگی پیاده‌سازی شوند. پیاده‌سازی این اهداف در عصر حاضر، نیازمند تلاش جمعی و همکاری گسترده زنان و مردان متعهد و متخصص است.

یکی از مهم‌ترین نتایج این پژوهش، تأکید بر ضرورت استفاده هوشمندانه از ابزارهای نوین برای تقویت نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی است. در عصر حاضر، رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی به مکان‌هایی برای رقابت فرهنگی تبدیل شده‌اند که در آنها محتوای اسلامی

و ضد اسلامی با یکدیگر رقابت می‌کنند. زنان مسلمان می‌توانند با تولید محتوای اسلامی کیفیت‌مند، شرکت فعال در شبکه‌های اجتماعی، ایجاد کانال‌های آموزشی، و استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال، نقش مؤثری در مقابله با انحرافات فرهنگی ایفا کنند. نتیجه دیگر این تحقیق، تأکید بر اهمیت تقویت بنیان خانواده به عنوان پایه‌ای برای مقاومت فرهنگی است. زنان مسلمان با ایجاد فضای گرم و صمیمی در خانواده، تقویت روابط عاطفی بین اعضای خانواده، آموزش ارزش‌های اسلامی به فرزندان، و مقابله با تأثیرات منفی خارجی، می‌توانند نقش مؤثری در حفاظت از خانواده به عنوان کانون اولیه مقاومت ایفا کنند. این نقش نه تنها برای فرزندان بلکه برای کل جامعه اسلامی مفید و مؤثر است.

نتیجه سوم این پژوهش، ضرورت مقابله فعال با کلیشه‌سازی منفی از زن مسلمان در رسانه‌ها است. زنان مسلمان می‌توانند با تولید محتوای واقع‌گرایانه و مثبت از زندگی خود، روایت داستان‌های موفقیت‌آمیز، و حضور مؤثر در عرصه‌های عمومی، نقش مؤثری در مقابله با کلیشه‌های منفی ایفا کنند. این نقش نه تنها می‌تواند تصویر صحیح از زن مسلمان ارائه دهد، بلکه می‌تواند الهام‌بخش زنان دیگر باشد و آنان را تشویق کند تا نقش فعال‌تری در جامعه ایفا کنند.

نتیجه کلی این تحقیق آن است که زنان مسلمان، نه تنها به عنوان حاملان هویت اسلامی، بلکه به عنوان فعالان فرهنگی و اجتماعی، می‌توانند در نهضت‌های مقاومت اسلامی نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای ایفا کنند. این نقش با استفاده از ابزارهای نوین معاصر، می‌تواند در ایجاد مقاومت فرهنگی، تقویت هویت اسلامی، و مقابله با تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام تأثیرگذاری چند برابری داشته باشد. تقویت نقش زنان در نهضت‌های مقاومت اسلامی، نه یک هدف دور از دسترس، بلکه یک ضرورت عملی و امکان‌پذیر است که در تاریخ تحقق یافته و می‌تواند دوباره تحقق یابد. این نقش نه تنها برای حفظ هویت اسلامی، بلکه برای مقابله با انحرافات فرهنگی و تقویت تمدن اسلامی نیز می‌تواند راهگشا و الهام‌بخش باشد. موفقیت در این زمینه نیازمند عزم جمعی، تلاش مستمر، و استفاده هوشمندانه از تمام ظرفیت‌ها و امکانات موجود است.

منابع

*قرآن کریم

- ۱) اردبیلی، احمد بن محمد. (۱۴۰۳ق). مجمع الفائدۀ و البرهان فی شرح إرشاد الأذهان، جلد ۸. قم: مؤسسه النشر العلمیۀ.
- ۲) جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۷). زن در آینه جلال و جمال، جلد ۱. قم: اسراء.
- ۳) جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۹). تسنیم: تفسیر قرآن کریم، جلد ۱۴. قم: اسراء.
- ۴) حسن زاده آملی، حسن. (۱۳۸۵). هزار و یک نکته، جلد ۲. قم: نشر علمیه اسلامیۀ.
- ۵) حسینی، مریم؛ نصراللهی، محمدصادق. (۱۳۹۷). «نقش رسانه در بازنمایی هویت زن مسلمان؛ بررسی تطبیقی رسانه‌های داخلی و خارجی». فصلنامه زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۶، شماره ۲، صص ۹۵-۱۰۸.
- ۶) سلیمانی، زهرا؛ سادات رسولی، لیلا. (۱۴۰۰). «تحلیل گفتمان پوشش رسانه‌ای از زنان مسلمان در رسانه‌های غربی». پژوهش‌نامه ارتباطات دینی، دوره ۵، شماره ۱، صص ۴۳-۶۷.
- ۷) صدوق، محمد بن علی. (۱۳۹۵). کمال‌الدین و تمام‌النعمة، جلد ۲. تهران: کتابفروشی اسلامیۀ.
- ۸) طباطبایی، محمدحسین. (۱۴۱۷ق). المیزان فی تفسیر القرآن، جلد ۳. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- ۹) طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). مجمع البیان فی تفسیر القرآن، جلد ۲. تهران: ناصرخسرو.
- ۱۰) فیض کاشانی، محمد محسن. (۱۴۱۵ق). تفسیر الصافی، جلد ۱. تهران: مکتبۀ الصدر.
- ۱۱) قائمی، علی. (۱۳۹۶). تربیت جنسی نوجوانان و جوانان (جلد اول). تهران: نشر امیری.
- ۱۲) قرطبی، محمد بن احمد. (۱۴۱۳ق). الجامع لأحكام القرآن، جلد ۴. بیروت: دار الکتب

العلمیه.

- ۱۳) مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار، جلد ۱۰۳. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- ۱۴) مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۸۴). اخلاق در قرآن، جلد ۱. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ۱۵) مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹). نظام حقوق زن در اسلام، جلد ۱. تهران: صدرا.
- ۱۶) مطهری، مرتضی. (۱۳۹۰). مسئله حجاب، جلد ۱. تهران: صدرا.
- ۱۷) مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴). تفسیر نمونه، جلد ۳. تهران: دارالکتب الإسلامیه.
- ۱۸) مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی. (۱۴۰۱). «گزارش سالانه تحلیل محتوای رسانه‌های خبری با محوریت زن». تهران: معاونت پژوهشی رسانه‌ای.
- ۱۹) نراقی، احمد بن محمد. (۱۳۸۰). جامع السعادات، جلد اول. قم: انتشارات اسماعیلیان.
- ۲۰) نوروزی، فاطمه؛ آقاجری، زهرا. (۱۳۹۹). «بازنمایی زن در رسانه‌های خبری ایران؛ بررسی محتوای خبرگزاری‌ها». فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال ۱۷، شماره ۳، صص ۱۳۰-۱۴۵.
- ۲۱) نووی، یحیی بن شرف. (۱۳۹۲ق). ریاض الصالحین، جلد اول. بیروت: دار الفکر.